

*Antropologiska och etnografiska
perspektiv på kriminalitet
och kriminalisering –
en introduktion*

ANNA HEDLUND & NINA GREN

INLEDNING

Vi lever i en tid präglad av stor osäkerhet, politisk turbulens och miss-tänksamhet. Vi har krig i vår närhet och ett Europa som satsar flera miljarder euro på att rusta upp det militära försvaret. Miljontals människor är på flykt från konflikter, förtryck och klimatförändringar och vi ser en växande ojämlikhet både globalt och lokalt. Nästan varje dag rapporteras det i internationell media om att människor utnyttjas av kriminella aktörer inom den organiserade brottsligheten; såsom global trafficking och internationell droghandel, för att bara nämna några exempel. Samtidigt ser vi hur stater, auktoritära regimer och populistiska styren i allt snabbare takt kriminaliserar människor och grupper, där migranter, minoriteter, hbtqi+-personer, urfolk och barn och kvinnor är dem som ofta drabbas hårdast (se, t.ex. Medina, kapitel 3 i denna bok). Utmaningarna i världen är stora och de är många. De nordiska länderna står inte opåverkade av de globala utmaningarna. I

Sverige finns det stora utmaningar, inte minst kopplade till gängkriminalitet och den organiserad brottsligheten som fått stor uppmärksamhet. I Sverige rapporteras det nästan dagligen om sprängladdningar i trappuppgångar och tonåringar med vapen som kan kopplas till kriminella nätverk. Under de senaste åren har det särskilt uppmärksammats i både svensk och internationell media och forskning att allt fler barn och unga utnyttjas av kriminella aktörer. Vi har sett flera exempel där barn rekryteras eller "groomas" in i allvarlig kriminalitet via sociala medie-appar och krypterade chattar för att utföra beställningsmord eller andra kriminella handlingar, både i Sverige och i våra grannländer (se t.ex. Brå 2023). Svenska myndigheter upprepar att de kraftsamlar för att bekämpa den organiserade brottsligheten. Politiker beskriver situationen som systemhotande. Till detta kan vi notera att politiker beslutat om att bygga ungdomsfängelser för barn som begått allvarliga brott och det förs diskussioner om huruvida straffbarhetsåldern ska sänkas till 13 eller 14 år. Det talas även om nya verktyg för att bekämpa brottsligheten, bland annat angiverilagar, hårdare krav på "korrekt uppförande" för medborgarskap (så kalladandel) och hårdare straff.

I det här numret av *Ymer* uppmärksammar vi kriminalitet och kriminalisering som begrepp och samhällsfenomen ur ett etnografiskt och antropologiskt perspektiv. Båda dessa begrepp (kriminalitet och kriminalisering) saknar entydiga och enkla definitioner. En kriminologisk och juridisk definition av kriminalitet avser handlingar som bryter mot lagen och kan leda till straffrättsliga påföljder, såsom böter eller fängelse (se t.ex. White, Haines & Asquith 2017). Kriminalitet som fenomen kan omfatta allt från attityder och beteenden till "mindre förseelser", såsom snatteri, till mycket allvarliga brott, exempelvis mord, misshandel, våldtäkt eller penningtvätt. Det antropologiska perspektivet skiljer sig delvis från juridiska definitioner genom att betrakta kriminalitet som en socialt och kulturellt konstruerad företeelse, snarare än ett universellt fenomen. Vad som anses vara kriminellt eller brottsligt i ett samhälle bör därför utifrån ett antropologiskt perspektiv förstås i rela-

tion till sådant som maktstrukturer, moraliska normer och hur samhället i stort tolkar och reglerar avvikande beteenden (se t.ex. Parnell & Kane 2003).

Bidragen i detta nummer av *Ymer* är exempel på hur antropologer och andra som arbetar med etnografiska metoder studerar frågor kopplade till kriminalitet som samhällsfenomen. Boken visar på hur den etnografiska metoden kan bidra med att förstå kriminalitet och kriminalisering genom fördjupade analyser, intervjuer och deltagande observationer av platser, grupper och fenomen. Samtidigt visar bidragen i boken på den komplexitet som finns i begreppsdefinitionen. Vad är en kriminell handling? Vem avgör vad som är en kriminell eller brottslig handling? Hur kan detta förstås utifrån den tid vi lever i just nu; där asylrätt, aborträtt och religionsfrihet ifrågasätts alltmer av stater runt om i världen? Var går gränsen för vad som är ett kriminellt beteende eller en kriminell handling, och vem sätter den? Vi ser exempel på att människor runt om i världen ställs till svars för aktivism, civil olydnad eller deltagande i protester och demonstrationer. Vad som betraktas vara en kriminell handling eller ett kriminellt beteende är inte svart eller vitt utan präglas ofta av gråzoner där det finns utrymme för tolkningar och förhandlingar. I den här boken lyfter vi även fram *kriminalisering* som begrepp för att bättre förstå hur stater genom att stifta nya lagar gör handlingar eller grupper kriminella alternativt icke-kriminella. Vi vet från tidigare exempel runt om i världen att faktorer såsom socioekonomisk status, religion, utbildningsnivå, och trosuppfattningar påverkar hur och på vilket sätt juridiska ramverk skyddar eller kontrollerar människors grundläggande rättigheter. Varför kriminaliseras vissa grupper och handlingar eller vissa fenomen? Hur går kriminaliseringsprocessen till? Av vem? Varför just nu? Och kanske viktigast av allt: vem är det som drabbas negativt?

Syftet med den här årsboken är att lyfta fram några exempel på hur forskare och studenter verksamma på svenska universitet förstår och studerar kriminalitet och kriminalisering som begrepp och fenomen, samt att lyfta fram det etnografiska perspektivet. Detta görs genom

bidrag från en rad olika discipliner som antropologi, mänskliga rättigheter, polisvetenskap, sociologi och kriminologi som alla har intresserat sig särskilt för den etnografiska metoden. När vi sonderade terrängen inför att skriva detta temanummer insåg vi att det i Sverige finns relativt få antropologer, geografer och etnografer som specifikt fokuserar på kriminalitet och kriminalisering i sin forskning. Samtidigt använder flera forskare från närliggande discipliner etnografiska metoder i studier om kriminalitet. På senare år, och i takt med att kriminalitet som samhällsfenomen har uppmärksammas alltmer i media och i det dagliga samtalet, verkar intresset för kriminalitetsfrågor ha växt både bland studenter och forskare. Vi ser nu att många uppsatser i antropologi handlar om ämnen som gängkriminalitet, visitationszoner, våld i nära relationer eller trygghet och säkerhet där olika perspektiv på kriminalitet används som ett ramverk för att tolka och förstå människors och grupper livsvärldar, beteenden, normer, attityder och handlingar i samhället. Vi noterar också att allt fler forskare och studenter intresserar sig för kriminalisering av fenomen och/eller grupper både lokalt och globalt.

I den här boken vill vi visa på den bredd som finns inom svensk forskning, både vad gäller den stora variationen av ämnen och frågeställningar som ryms inom definitionen för vad som kan definieras som kriminalitet men också visa på vilka fokusområden och teoretiska ramverk som den etnografiska metoden kan inspirera till. Vi vill också lyfta fram den samhällsrelevans som etnografisk forskning kan tillföra den aktuella debatten, både i Sverige och internationellt. Det här inledande kapitlet ger en kort introduktion till antropologiska perspektiv på kriminalitet och kriminalisering, både i och utanför Sverige. Introduktionen lyfter också fram den etnografiska metoden som särskilt relevant och viktig i dessa studier, samt presenterar de olika bidragen i boken.

Varför är det då viktigt att studera och förstå kriminalitet och kriminalisering från ett antropologiskt perspektiv? Vi lever i en turbulent och osäker tid där världsledare med oförutsägbara agendor har

makten över våra liv och livsvillkor. I det svenska sammanhanget är kriminalpolitiken ständigt aktuell och ny lagstiftning föreslås och klubbas kontinuerligt igenom. I dessa tider är det viktigare än någonsin att förstå och studera kriminalitet som ett socialt, politiskt, och strukturellt fenomen och samtidigt förstå hur globala processer påverkar människor lokalt. Det är lika viktigt att visa på hur och på vilket sätt makthavare och stater gör vissa grupper och handlingar kriminella och att människors röster och erfarenheter av dessa förändringar beskrivs och analyseras kritiskt (se, t.ex. Gotfredsen, kapitel 2 i denna bok). Med andra ord, genom att studera hur kriminalitet och kriminalisering tar sig i uttryck i olika kontexter kan vi bättre förstå andra processer såsom social inkludering och exkludering, hur politiska sfärer formas och får legitimitet och hur och på vilket sätt människors liv kontrolleras genom statlig reglering (cf. Vigh & Sausdal 2018:441). Ett etnografiskt perspektiv, anser vi, kan bidra med en djupare förståelse för de människor, grupper, platser och fenomen som studeras både globalt och lokalt, samt bidra med ett inifrånperspektiv som visar hur människor själva förklarar sina livsvärldar och handlingar. Oavsett om det handlar om att sälja droger på en nattklubb, delta i en ”olaglig” klimataktion, detonera en sprängladdning i en trappuppgång, eller arbeta som lagstiftande tjänsteman i maktens centrum, kan etnografiska analyser hjälpa oss att bättre förstå hur och varför vissa handlingar begås, hur samhället och grupper reagerar, och hur handlingar tolkas utifrån sociala, kulturella och politiska kontexter. Etnografiska studier är viktiga eftersom de ger insikter i hur människors livsvillkor påverkas och förändras när stater och myndigheter stiftar nya lagar. Samtidigt kan röster och perspektiv från människor som befinner sig i kriminella miljöer eller utsatta grupper ge en djupare förståelse till varför vissa handlingar begås och därmed kan vi hitta bättre strategier för att förhindra och förebygga att vissa handlingar begås från första början. Genom att belysa kriminalitet från olika perspektiv kan vi få en djupare inifrån-förståelse för de komplexa mekanismer som formar vårt samhälle och påverkar människors liv.

ANTROPOLOGISKA PERSPEKTIV PÅ KRIMINALITET

Anthropology of crime är en relativt ny subdisciplin inom antropologisk forskning. Så sent som 2021 bildades exempelvis nätverket *Anthropology of Crime and Criminalization* inom European Association of Social Anthropologists (EASA). Detta betyder inte att brottslighet eller kriminalitet som fenomen inte har studerats tidigare inom antropologisk forskning. Tvärtom. Den tidiga antropologen Malinowski var till exempel intresserad av att förstå sociala och kulturella samband mellan brottslighet, moral och social kontroll. I boken *Crime and Custom in Savage Society* från 1926 visar Malinowski hur ”primitiva” samhällen utan ett rättssystem kopplat till staten upprätthåller lag och ordning genom sociala normer, ömsesidiga skyldigheter och reciprocitet. Malinowski menade att ett samhälle inte behöver ha ett rättsligt system på samma sätt som i västvärlden, utan regler i ett samhälle är någonting som efterlevs genom sociala mekanismer såsom skam, rykte och reciprocitet (Malinowski 1926). En annan forskningstradition som har haft stort inflytande på antropologisk, kriminologisk och sociologisk forskning är Chicagokolan. Under början av 1900-talet var flera sociologer och antropologer banbrytande med etnografiska studier som utforskade och beskrev hur urbana miljöer och sociala strukturer formar grupper och individers beteenden (se t.ex. Burgess 1925, Whyte 1943, Thrasher 1927). Forskarna använde etnografiska metoder; fältarbete, deltagande observationer och intervjuer för att studera en rad olika samhällsfenomen såsom brottslighet, social exkludering och gatugång. Under den här tiden utvecklades flera nya teorier om sociala normer, avvikande beteenden, socialt utanförskap och fattigdom (se t.ex. Andersson 2003 för en övergripande översikt, se även översiktsartiklar av Vigh & Sausdal 2019).

Det senaste decenniet har antropologer försökt att definiera och förklara vad som definierar forskningsfältet ”anthropology of crime”. Forskare har försökt att identifiera hur subdisciplinen har utvecklats över tid och de centrala teoretiska och analytiska perspektiv som kännetecknar antropologisk forskning (se Schneider & Schneider 2008;

Penglase, Kane & Parnell, 2009; Sausdal & Vigh 2019, Vigh och Sausdal 2018; Parnell & Kane 2003, för en översikt över forskningsfältet). Jane Schneider och Peter Schneider (2008) menar att det är nödvändigt att särskilja mellan forskning om kriminalitet och forskning om kriminalisering. De skriver att man bör särskilja på etnografisk forskning som fokuserar på sådana sociala praktiker som definieras som brott, och forskning som analyserar kriminaliseringsprocesser. Distinktionen, menar de, gör en åtskillnad mellan analyser av kriminaliseringsprocesser, exempelvis hur lagar kriminaliserar användningen av en viss drog, och studier av dem som faktiskt ägnar sig åt det kriminaliserade beteendet, såsom drogbrukare (Schneider & Schneider 2008; Penglase, Kane, Parnelle 2009:109).

Antropologiska studier har visat att uppfattningar om vad som anses vara kriminellt varierar mellan olika länder, samhällen och subkulturer och att detta kan variera över tid. Ta exempelvis ayahuasca, en hallucinogen växt som traditionellt används i schamanistiska ritualer i Sydamerika, för att nå andlig kontakt. Preparatets juridiska status varierar mellan olika länder. I Peru och Costa Rica är ayahuasca lagligt, medan det i länder som Danmark, Australien och Sverige är förbjudet. Andra länder, såsom USA och Kanada, tillåter preparatet för religiösa ändamål. Vad som är lagligt eller olagligt bestäms alltså utifrån samhällets normer och kan skilja sig mellan olika länder och samhällen. Att ayahuasca är förbjudet i Sverige betyder nödvändigtvis inte att alla medborgare är överens om att det bör vara förbjudet. Snarare, vad som är lagligt eller olagligt är någonting som förhandlas fram, och där människor ofta har delade uppfattningar. Samtidigt visar antropologiska studier att det finns det flera exempel på situationer där människor är villiga att se mellan fingrarna och tänja på lagen. Ett exempel är Björklund Larsens (2010) studie om svartarbete, vilket i Sverige är olagligt, men där många människor anser att det är moraliskt försvarbart att betala en mindre summa pengar "under bordet" för att exempelvis bygga ett altandäck eller renovera ett fönster i sommarstugan, i syfte att undvika skatt och moms (Björklund Larsen 2010). Förhandlingar

och praktiker kring vad som anses moraliskt riktigt oavsett lagstiftning är exempel på vad antropologer och andra studerar etnografiskt.

DEN ETNOGRAFISKA METODEN

Inom antropologin finns en lång tradition av att studera och ”ge röst” åt marginaliserade och utsatta grupper i samhället. Antropologer har i decennier studerat och beskrivit människors utsatthet och visat på de mekanismer som leder till social exkludering samt hur grupper och människor förstår, tolkar och beskriver utanförskap. Däremot finns det mindre antropologisk forskning om makthavare, våldsutövare, eller grupper som allmänheten vanligtvis inte sympatiserar med, såsom extremister eller hallickar. Det är inte så märkligt att antropologer har ägnat mindre tid åt att studera människor de inte sympatiserar med, eftersom den etnografiska metoden bygger på långa fältarbeten och närhet genom deltagande observation för att försöka förstå och tolka ”den andres” livsvärld. Etnografi handlar om att bygga förtroende och tillit med dem vi interagerar med i fältet, samt att försöka beskriva de fenomen eller perspektiv vi studerar på ett objektivt och icke-dömande sätt. Trots att den etnografiska metoden har stor potential att bidra med ett unikt inifrånperspektiv har det funnits ett visst motstånd inom den antropologiska disciplinen mot att studera ”de mäktiga” liksom personer som begår kriminella eller förkastliga handlingar (Korsby & Vigh 2024). På senare år har dock flera antropologer argumenterat för behovet att även studera grupper och människor som begår ”omoraliska” handlingar oavsett om de befinner sig i samhällets topp- eller bottenkikt (se exempelvis, Korsby & Vigh 2024, Hedlund 2020, Grassiani 2023). Korsby & Vigh (2024) skriver till exempel att antropologer måste sätta sin moraliska ståndpunkt åt sidan och inte bara studera ”politics from below” såsom uppror, motstånd, eller aktivism utan bör även vända blicken mot ”den dominanta” eller ”den mäktiga” (Korsby & Vigh 2024:2). Antropologen Grassiani (2023:59–63) som har gjort fältarbete om den israeliska säkerhetsindustrin beskriver till

exempel att trots att hon avfärdade sina intervjupersoners politiska ståndpunkter och kände ett stort obehag i intervjusituationer så kunde fältarbetet genomföras. Grassiani menar att det under vissa fältarbeten är nödvändigt att hålla distans till sina informanter eftersom antropologen inte kan ge den lojalitet som informanterna underförstått förväntar sig. En liknande situation är också någonting som en av författarna till den här introduktionen har beskrivit i sin forskning. Hedlund gjorde fältarbete i ett aktiv rebelläger i östra Kongo, vars ledare är anklagade för att ha deltagit i folkmordet i Rwanda och för att ha begått våldshandlingar mot civilbefolkningen i Kongo under många år. Hedlund argumenterar för att om vi vill förstå de pågående konflikterna och våldets dynamik i östra Kongo så är det nödvändigt att även studera de grupper och individer som utövar våld för att förstå hur de själva beskriver de våldshandlingar de begår. På så sätt kan vi bättre förstå hur ideologier om våld konstrueras och reproduceras utifrån historiska, sociala och kulturella kontexter (Hedlund 2020). Vem som är förövare och vem som är offer är inte heller alltid tydligt. I den politiska kontexten kring Grens (2015) forskning om palestinska flyktingar är termer som förövare och offer ständigt omdebatterade. Är palestinier som tar till vapen frihetskämpar eller terrorister till exempel? Enligt Genèvekonventionen har människor under militär ockupation som palestinier i Västbanken och Gaza rätt att göra väpnat motstånd under vissa omständigheter. I västerländsk mainstream-media beskrivs dock palestinskt väpnat motstånd nästan uteslutande som terrorism.

I en introduktion till ett temanummer om kriminalitet och kriminalisering i tidskriften *Focaal* visar Sausdal & Vigh (2019) på fem områden där den etnografiska metoden är särskilt relevant för att studera kriminalitet och kriminalisering, med speciellt fokus på den globala kriminaliteten. För det första skriver Sausdal & Vigh (2019) att etnografiska metoder är unikt lämpade för att studera hur kriminalitet utvecklas globalt och hur dessa processer uppstår i olika sociala miljöer och strukturer. Eftersom etnografisk metod bygger på långvariga engagemang med de människor eller fenomen som studeras kan etnografen ge

en särskilt unik inblick i människors liv och livsöden och därmed visa att det finns en diskrepans mellan hur saker och ting officiellt framställs och hur de faktiskt ser ut och därmed visa på den komplexitet som präglar människors vardag (Sausdal & Vigh 2019: 6). För det andra skriver Sausdal och Vigh att etnografin kan ge en metodologisk rörlighet som ofta saknas i andra studier av kriminalitet. Detta innebär att forskare kan följa människor under en längre tid i en värld som blir alltmer komplex och sammanlänkad. Att förstå globala processer blir alltmer viktigt och relevant. Exempelvis skriver Sausdal och Vigh (2019) att om man studerar droghandel i ett gatuhörn är det lätt att förbise den grundläggande orsaken till varför droger säljs i ett visst gatuhörn (s. 6). För det tredje kan etnografin bidra med ett tvärkulturellt och jämförande perspektiv och därmed bidra med en större förståelse för hur kriminalitet och kriminalisering kan skilja sig mellan olika länder. Exempelvis finns det en dominerande bild i vissa länder att polisen är den aktör som skapar rättvisa, medan i andra länder är polisen en aktör som i stället skapar orättvisa och förtryck. Att visa på likheter och skillnader från olika kontexter kan bidra till en större förståelse för både lokala och globala fenomen (Sausdal & Vigh 2019). Ett fjärde perspektiv som etnografi kan bidra med är en förståelse för det vardagliga ("the ordinary") och beskriva det till synes "ordinära" som extraordinärt och viktigt. Exempelvis har antropologen Fassin (2013) som gjorde långvarigt fältarbete med polisen i Paris beskrivit den tristess som poliserna upplevde under sina patruller i marginaliserade områden. Fassin (2013) menar att det var just vardagstristessen, rutinerna, patrulleringen och att varje dag stoppa och visitera samma personer, som ledde till att poliserna överreagerade vid minsta tillstymmelse till brott. Ett femte perspektiv som Sausdal och Vigh lyfter fram är "grounded critique" – dvs att kritiskt analysera det som faktiskt sker utifrån exempel och situationer som uppstår i olika kontexter och att ifrågasätta många av de rådande uppfattningar och föreställningar som finns.

Även om den etnografiska metoden har stor potential att bidra med en unik förståelse för hur människor förklarar eller legitimerar olika

typer av kriminella handlingar och förstå processerna bakom vissa typer av kriminella fenomen, så finns det metodologiska utmaningar när det handlar om att studera den här typen av företeelser. Det ligger i sakens natur att de som är involverade i kriminella miljöer undanhåller information. Det kan vara metodologiskt problematiskt att definiera fältet, att finna intervjupersoner, och att bygga tillit och förtroende till de grupper eller människor som studeras. Ett exempel på detta är Hedlunds pågående fältarbete om unga individer som vill lämna kriminella grupperingar i Sverige, där det ibland har varit utmanande att genomföra "klassiskt fältarbete" och deltagande observationer under längre tidsperioder. Gängmiljöer i Sverige är en miljö som ständigt förändras och där positioner och hierarkier skiftar och ändrar karaktär kontinuerligt. Många individer i dessa grupperingar är unga, de har begått allvarliga brott, och kan vara svåra att komma i kontakt med eftersom deras vardag ofta går ut på att inte aktivt delta i samhället och "hålla sig undan" myndigheter. Att bedriva länge klassiskt etnografiskt fältarbete i sådana miljöer kan därför vara metodologiskt utmanande. I den tid vi lever i idag har också många aktiviteter (inte minst kriminella handlingar) flyttat från gatan till internet och sociala medier vilket gör att det etnografiska fältarbetet delvis måste utföras digitalt för att vi som forskare ska kunna närvara i våra informanternas vardagsliv (se t.ex. Blomqvist Mickelsson, Rodineliussen & Kossakowski, kapitel 4 i denna bok). Det finns därför fog för att kontinuerligt utveckla den etnografiska metoden till att inte enbart innefatta "klassiskt" långvarigt etnografiskt fältarbete på en geografisk plats utan även att utveckla den etnografiska metoden och bege oss in det digitala landskapet

Vidare, att etnografiskt studera det dolda, det hemliga, eller det kriminella kan även vara utmanande ur ett etiskt perspektiv. I Sverige där lagen om etikprövning kräver på förhand formulerade frågeställningar, intervjuguiden och noggranna beskrivningar över observationer och den data som ska samlas in kan etikprövningen i sig ibland försvåra det etnografiska fältarbetet. Andra etiska aspekter som kan vara svåra att hantera för forskare är att bygga tillit och förtroende till utsatta

människor och grupper och att ”komma nära” individer som är våldsbenägna och inte sällan saknar förtroende för myndigheter och samhället i stort. Samtidigt ser vi särskilt att antropologin och den etnografiska metoden som bygger på förtroende och närhet kan spela en viktig roll genom att lyfta fram de röster och perspektiv som sällan får utrymme i den större debatten.

BIDRAGEN I DEN HÄR BOKEN

I den här avslutande delen ger vi en översikt över bokens kapitel. Vi har samlat åtta bidrag som på skilda sätt belyser och analyserar hur kriminalitet och kriminalisering förstås, formas, uppfattas, ifrågasätts och omförhandlas i Sverige och i världen. Boken ger en inblick till olika perspektiv på kriminalitet och kriminalisering och hur dessa begrepp kan förstås utifrån etnografiska exempel i olika sociala, historiska och politiska kontexter och utifrån människors olika livsvärldar och perspektiv. Bidragen visar på den bredd och mångfald som finns inom socialantropologisk och etnografisk forskning i dag. Kapitelförfattarna belyser historiska kriminalpolitiska sociala rörelser i Sverige, ny lagstiftning (den så kallade agentlagen) i Georgien, genuspolitik i Argentina, våldskulturer inom skandinavisk street-fighting, hur etnografisk metod kan användas som komplement till andra metoder för att utvärdera utbildningsinsatser mot droger i nattlivsmiljöer i Stockholm, kvinnors erfarenheter av att lämna gängkriminalitet i Sverige och uteblivet stöd från myndigheter, den nya ordningspolitiken i kollektivtrafiken i Stockholm och dödligt våld i nära relation mot äldre i Sverige. Sammantaget synliggör den här boken hur begrepp som makt, normer, våld, genus och marginalisering kan hjälpa oss att bättre förstå kriminalitet som fenomen och hur gränser och gränsdragningar mellan det legala och illegala ständigt omförhandlas. Tillsammans visar de olika kapitlen på hur kriminalisering inte bara sker genom lagar och regelverk, utan även genom moral, sociala normer, politisk retorik och institutionella praktiker och hur det påverkar människor och grupper.

Det första kapitlet, skrivet av Eva-Maria Hardtmann från Stockholm Universitet tar oss tillbaka till 1960- och 70-talets Sverige och pionjärerna till dagens internationella "prison abolition-rörelsen": KRUM (Riksförbundet för kriminalvårdens humanisering). I den tid vi lever i nu, då kriminalpolitiken åter rör sig mot hårdare straff och en utbyggd fängelseapparat, ger kapitlet en inblick i en period då motsatsen var tänkbar. Med utgångspunkt i livsberättelser och återkommande intervjuer med ett antal personer som var aktiva i KRUM, visar kapitlet med hjälp av vardagshändelser hur aktivismen var djupt sammanflätad med privatlivet och inkluderade barn, makar, vänner och älskare. Detta, skriver Hardtmann, verkar ha bidragit till framgången för KRUM. Kapitlet visar att aktivisterna delade en vision om ett strukturellt förändrat samhälle och en annan kriminalpolitik och dessa visioner analyseras i termer av det ofullgångna och en prefigurativ politik. Genom att försöka praktisera sina ideal – även i det privata – strävade aktivisterna efter att förverkliga framtiden i nuet. Visionen spreds med hjälp av etablerade medier och fungerade som ett hoppfullt budskap som väckte genklang hos allmänheten och fungerade som ett verktyg för att sprida visionen om ett samhälle utan fängelser.

Det andra kapitlet, skrivet av Katrine Gotfredsen vid Malmö universitet, analyserar den georgiska "agentlagen" från 2024. Den nyinrättade lagen i Georgien kräver numera att organisationer och medier som finansieras till mer än 20 procent från utlandet registreras som verk samma "i främmande makts intresse". Genom flera etnografiska fältarbeten i Georgien och intervjuer med personer som direkt påverkas av "agentlagen" visar kapitlet hur lagen fungerar som en indirekt kriminalisering: civilsamhällesaktörer blir inte olagliga, men stämplas som misstänkta och illojala. I ett politiskt klimat där "utländska agenter" historiskt betraktats som folkfiender får den nya etiketteringen allvarliga sociala och professionella konsekvenser, vilket bidrar till en omfattande marginalisering av kritiska röster och civilsamhällets röst i samhället.

Det tredje kapitlet, skrivet av Maria Clara Medina vid Göteborgs universitet, ger en kritisk översikt av de kraftiga omläggningarna i Argenti-

nas genus- och människorättspolitik efter 2023. Ett land som Argentina, som setts som föregångare i frågor om feminism och genus, rör sig nu alltmer mot en antigenusagenda som demoniserar och kriminaliserar feministisk aktivism. Med hjälp av en sårbarhetsteoretisk ansats, undersöker Medina hur kriminaliseringen av kvinnor och feminism påverkar medborgarskap och statligt ansvar, hur nekropolitik och härskarteknik formar opinionen, samt vilka risker kriminalisering innebär för aktivisters säkerhet. Kapitlet visar hur kvinnor och HBTQ+ personer blir särskilt utsatta när deras synlighet i det offentliga rummet hotas och deras existens kriminaliseras.

I det fjärde kapitlet undersöker forskarna Tony Blomqvist Mickelson vid Södertörns universitet, Rasmus Rodineliussen vid Stockholms universitet och Radoslaw Kossakowski vid universitetet i Gdansk den framväxande organiserade street-fightingen i Sverige, Norge och Danmark. Genom tre etnografiska fallstudier av en svensk, en norsk och en dansk organisation visar författarna hur street-fighting rör sig på gränsen mellan legalitet och illegalitet. Trots att street-fighting som rörelse ser olika ut i de skandinaviska länderna, bygger samtliga rörelser på att spektakularisera våld. Spektakulariseringen av våld är en process som till stor del sker via sociala medier, där rått och oretuscherat våld premieras och visas upp i bild. I de olika etnografiska exemplen framgår även brytpunkten mellan illegalt och legalt. Kapitlet visar att trots att det finns olika förhållningssätt till legalisering, använder samtliga organisationer spektakularisering av våld som ett verktyg för att uppnå tillväxt och synlighet. Detta fenomen, skriver författarna, speglar en komplex balans mellan risk och attraktion för både utövare och publik.

I det femte kapitlet, skrivet av Nina-Katri Gustafsson, forskare affilierad till Centrum för psykiatriforskning på Karolinska Institutet, använder sig författaren av etnografiska exempel och erfarenheter från utvärderingar av utbildningar som erbjuds inom Krogar mot Knark (KmK). KmK utvärderas vanligtvis kvantitativt genom studier i krogmiljö där fokus ligger på om dörrvakter nekar drogpåverkade personer inträde och på interventioner av annan personal inne på nöjesställen. Gustafs-

son menar att den etnografiska metoden kan komplettera kvantitativa metoder för att bättre förstå och utvärdera hur personal hanterar droganvändning. Genom observationer och etnografiska fältanteckningar blev inte bara personals agerande i enlighet eller mot metodstödet i KmK tydligt utan även de skiftande normer och beteenden som existerar när det gäller droganvändning både bland anställda och gäster.

I det sjätte kapitlet, av Märta Kölqvist & Terése Sveijer, tidigare studenter vid Lunds universitet, tar författarna sig an en viktig kunskapslucka i svensk etnografisk forskning genom att belysa kvinnor och tjejers erfarenheter av vägen ut ur kriminalitet. Baserat på djupintervjuer med kvinnor som har lämnat en gängkriminell miljö, samt intervjuer med yrkesverksamma inom kommunala och privata avhopparverksamheter som möter dessa kvinnor, visar kapitlet på flera utmaningar som kvinnorna möter när de söker stöd av myndigheter för att lämna gängkriminalitet. Författarna visar att både myndigheter och privata avhopparverksamheter i Sverige saknar ett genusperspektiv och därmed förbises kvinnors och flickors unika stödbehov i avhopparprocessen. Författarna utgår ifrån ett intersektionellt teoretiskt perspektiv och argumenterar för att det finns behov för att utveckla stödsatser som är specifikt utformade utefter kvinnors unika livssituationer.

I kapitel sju analyserar Sebastian Loso, tidigare masterstudent i socialantropologi vid Stockholms universitet, ordningspolitik genom en etnografisk studie om ett trygghetsskapande projekt i lokaltrafiken i Stockholm. Författaren beskriver hur framväxten av nya globala politiska paradigmen påverkar ordningspolitiken lokalt och hur trygghet och säkerhet uppfattas och upprätthålls i det offentliga rummet. Loso, som har gjort antropologiskt fältarbete i ett samverkansprojekt mellan SL och en civilsamhällesorganisation visar med hjälp av etnografiska exempel hur den nya ordningspolitiken har förändrat synen på vad som uppfattas som "störande beteenden" som inte återfinns hos de "normala" resenärerna. Kapitlet visar att genom att neka och avvisa människor tillgång till SLs lokaler/platser skapas en informell kriminalisering av människor som inte anses "höra hemma" i det offentliga

rummet. Sammanfattningsvis visar kapitlet hur detta omformar synen på den attraktiva staden och den offentliga miljön på bekostnad av en exkludering av redan utsatta grupper.

Det åttonde kapitlet, av Josefine Franzén, tidigare masterstudent i mänskliga rättigheter vid Göteborgs universitet, belyser dödligt våld i nära relation mot personer över 65 år. Dödligt våld mot äldre är ett forskningsområde som nästan är helt osynligt inom svensk forskning och är ett samhällsproblem som inte har uppmärksammats nog i studier. Vi vet därför mycket lite om problemets karaktär och hur våldet upplevs och beskrivs av de som är utsatta för våld, deras anhöriga, och de som möter äldre inom sina yrken. Genom att intervjua yrkesverksamma som möter äldre i sina dagliga arbeten och genom analytiska begrepp som ålderism och intersektionalitet, visar Franzén att våld i nära relation mot äldre ofta förbises eller förklaras bort som ett problem bland yngre. Särskilt våldet mot äldre kvinnor riskerar att osynliggöras när våld inte betraktas som förenligt med hög ålder.

Avslutningsvis, etnografisk forskning om kriminalitet befinner sig i ett skede där intresset för ämnet verkar vara på framfart. Vi hoppas att denna bok kan bidra med inspiration till forskare, studenter och allmänhet som intresserar sig för kriminalitet som samhällsfenomen och som vill få nya perspektiv och exempel på hur ämnet förstås av antropologer och forskare inom närliggande discipliner.

REFERENSER

- Andersson, O. (2003). *Chicagoskolan: institutionaliseringen, idétraditionen och vetenskapen*. Lund: Mediatryck.
- Björklund Larsen, L. (2010). *Illegal yet licit: Justifying informal purchases of work in contemporary Sweden*. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis
- Burgess, E.W., (1925) (red.), *The Urban Community: Selected Papers from the Proceedings of the American Sociological Society, 1925* (s. 98–106). Chicago: University of Chicago Press

- Brottsförebyggande rådet. (2023). *Barn och unga i kriminella nätverk: En studie av inträde, brott, villkor och utträde* (Rapport 2023:13). Brottsförebyggande rådet: https://bra.se/download/18.3808406a192bd2fob723548/1730213224915/2023_13-Barn-och-unga-i-kriminella-natverk.pdf [1 december, 2025].
- Fassin, D. (2013). *Enforcing order: An ethnography of urban policing*. Cambridge: Polity
- Grassiani, E. (2023). 'You're one of us', but I wasn't: managing expectations and emotions when studying powerful security actors. In, Weiss, N., Grassiani, E., (red.) *The entanglements of ethnographic fieldwork in a violent world*. Routledge.
- Gren, N. (2015) *Occupied Lives: Maintaining Integrity in a Palestinian Refugee Camp in the West Bank*, Cairo & New York: American University in Cairo Press.
- Hedlund, A. (2020). *Hutu rebels. Exile Warriors in the eastern Congo*. University of Philadelphia Press.
- Korsby, T. M., & Vigh, H. (2024). Our other Others: on perpetration, morality, and ethnographic unease. *Journal of the Royal Anthropological Institute*. <https://doi.org/10.1111/1467-9655.14212>
- Malinowski, B. (1926). *Crime and custom in savage society*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Parnell, P. C., & Kane, S. C. (eds.). (2003). *Crime's Power: Anthropologists and the Ethnography of Crime*. Palgrave Macmillan.
- Penglase, B., Kane, S. C., & Parnell, P. C.. (2009). Interview: the new anthropology of crime. *PoLAR: The Political and Legal Anthropology Review*, 32(1), 105-123.
- Sausdal, D. & Vigh, H. (2019). Anthropological criminology 2.0: Ethnographies of global crime and criminalization. *Focaal—Journal of Global and Historical Anthropology*, 85 (2019): 1–14.
- Schneider, J., and Schneider, P. (2008). "The anthropology of crime and criminalization." *Annual Review of Anthropology* 37: 351–373.
- Thrasher, F. M. (1927). *The Gang: A Study of 1,313 Gangs in Chicago*. University of Chicago Press.

- Vigh, H. & Sausdal, D. (2018). The anthropology of crime. I, Wydra, H & Thomanssen, B (red). *Handbook of political anthropology*. Cheltenham, UK & Northhampton, MA, USA: Edward Elgar publishing.
- White, R., Haines, F., & Asquith, N. L. (2017). *Crime & Criminology* (6th ed.). Oxford University Press.
- Whyte, W. F. (1943). *Street Corner Society: The Social Structure of an Italian Slum*. University of Chicago Press.